

ДЖЕРЕЛА І СУТНІСТЬ НЕОШУМПЕТЕРІАНСТВА

В історії економічної думки міцно утвердилось переконання про один із її парадоксів: відсутність в економічній теорії школи Й. А. Шумпетера (1883–1950), незважаючи на оригінальність його ідей і сильний вплив на розвиток економічної науки. У недавній праці Гюго та Еріка Рейнертів «Творче руйнування в економічній науці: Ніцше, Зомбарт, Шумпетер» у черговий раз стверджується: «Шумпетер не залишив школи економічної теорії, і всупереч енциклопедичним працям з історії економічної думки та філіації економічних ідей з плином часу, він сам був дуже неясним щодо походження своїх власних ідей». Очевидно остання обставина сприяє їх суперечливим трактуванням з боку сучасників, дискусійним висновкам тощо.

Разом з тим Г. та Е. Рейнерти констатують: «Ми живемо в час, коли стандартна неокласична економіка (economics) вступила в період занепаду». Кризові явища та процеси в сучасній економіці та економічній теорії, пошуки шляхів виходу із криз змушують інтенсифікувати пошук альтернативних неокласичному мейнстриму підходів у галузі позитивної та нормативної економічної теорії. Такий перебіг подій живить міждисциплінарні дослідження, гетеродоксальні економічні підходи та теорії, розроблення нетрадиційних економічних моделей і т.д.

Серед альтернатив, насамперед сучасній неокласиці, помітно вирізняється еволюційний підхід до економічного аналізу, який носить також назву «неошумпетеріанство», або еволюційна теорія економічних змін.

За останні три десятиліття стався вибух у галузі досліджень з питань еволюційного розвитку. Дослідники С. Сільва та А. Тейшейра на основі бібліографічного аналізу наукової літератури англійською мовою (у базі даних Econlit) виявили такі тенденції у випуску публікацій. Кількість статей, опублікованих в економічних журналах, що використовували термін «еволюційний» як ключовий, зростала приблизно в геометричній прогресії в період 1986–2005 рр. У 2005 р. такі

статті становили близько 1 % від усіх журнальних публікацій, охоплених базою Econlit. Ці ж дослідники у 2009 р. виявили, що за останні півстоліття 90 % усіх публікацій з питань еволюційного підходу з'явилися з початку 1990-х рр. Безумовно, вирішальний вплив на такі тенденції чинили ринкові трансформації в постсоціалістичних країнах і економічні стратегії Європейського Союзу, діяльність міжнародних організацій ОЕСР, Світового Банку та ін.

Початки неошумпетеріанської економічної теорії у XX ст. сягають праць основоположників американського інституціоналізму Т. Веблена, зокрема його програмної статті «Чому економіка (economics) не є еволюційною дисципліною», Дж. Коммонса, В. Мітчелла, праці Й. А. Шумпетера «Теорія економічного розвитку» (1911), «Цикл ділової активності» (1934) та ін., відома стаття А. Алчіана «Невизначеність, еволюція і економічна теорія» (1950). Вважається, що сучасний етап розвитку еволюційного підходу в економічній науці розпочинається із спільної праці американських учених Р. Нельсона і С. Вінтера «Еволюційна теорія економічних змін» (1982).

Своїми попередниками Р. Нельсон і С. Вінтер вважають насамперед англійських науковців Т. Мальтуса, Ч. Дарвіна, Ж. Ламарка. Автори еволюційної теорії економічних змін визнають вплив на свої ідеї також деяких специфічних поглядів «класиків, марксистів і неокласиків», підкреслюють (до речі, подібно Й. Шумпетеру) еволюційність економічної теорії К. Маркса. До числа еволюціоністів, дослідників економічної динаміки зараховані також відомі англійські неокласики А. Маршалл (1842–1924) і А. Пігу (1877–1959).

До найближчих попередників і союзників теорії еволюційних змін американські дослідники віднесли (цілком очікувано) Й. Шумпетера і Г. Саймона, а також відмітили важливе значення праць Г. Фішера, Г. Кемпбелла, Е. Пенроуз, В. Баумоля, О. Вільямсона, І. Кірцнера та ін.

У полі зору неошумпетеріанців знаходяться також праці видатного українського вченого М. Туган-Барановського, його учня М. Кондратьєва, вчених другої половини XX ст. Г. Менша, П. Фрімена, К. Переса та багатьох інших.

Професор Р. Нельсон (США) розкрив еволюцію ставлення науковців до аналізу економічного розвитку, вивчення його закономірностей і міжнаціональних відмінностей. Ближче до кінця XIX ст. питання економічного розвитку перемістилися з центру на периферію сфери зацікавлення, констатував учений. Деякі економісти, наприклад, Й. Шумпетер, як і раніше, приділяли головну увагу економічному розвитку. Проте основним об'єктом зацікавлення більшості економістів того покоління стали інші питання. Аналіз домінантної структури цін та обсягів виробництва в контексті загальної теорії рівноваги визначали програму досліджень, яку згодом було названо мікроекономічним аналізом. Вивчення коливань загального рівня цін і ділових циклів у загальнішому розумінні спричиняв розвиток макроекономічного напрямку. Американський науковець зробив висновок про замовчування або ігнорування обома цими теоретичними напрямками питань довготермінового економічного розвитку. Ще один висновок науковця зводився до констатації виникнення та існування розколу в середовищі економістів після висунення з 1950-х рр. дослідження питання економічного розвитку на перший план в економічній теорії. З одного боку, дослідженнями займалися економісти, котрі «загалом були прихильниками теоретичних поглядів у межах нової неокласичної теорії розвитку і були дуже обережними стосовно інституцій, що їх вони вважали важливими, і які розглядали економічний розвиток як процес заміщення конкурентної рівноваги» (Р. Нельсон). З другого боку, утворилося дещо неоднорідне угруповання економістів, які, на думку Р. Нельсона, «все більшою мірою відходили від цих базових припущень», «відхилялися від магістрального (тобто неокласичного) напрямку досліджень в економіці». Серед представників альтернативного теоретичного напрямку Р. Нельсон виділив: 1) прихильників доповнення попередніх досліджень ширшим якісним описом характеру технологічних змін і процесів економічного розвитку, які живлять ці технологічні зміни; 2) прибічників необхідності зосередження уваги на широкому спектрі інституцій, які забезпечують економічний розвиток, але ігноровані неокласиками; 3) спадкоємців підходу, згідно з яким економічний розвиток розглядається як еволюційний процес, що, у

принципі, передбачає незрівноваженість. Як відомо, цей останній підхід свого часу обстоював Й.А. Шумпетер. Очевидно, що в своїй сукупності погляди представників усіх трьох зазначених підходів формують основи нового – інституціонально-еволюційного напрямку в сучасній економічній теорії. Еволюційна теорія економічних змін («неошумпетеріанство») становить собою одну із складових цього напрямку, своєрідне переплетення з його інституціональною складовою.

У межах еволюційного аналізу різні автори зосереджуються на тих чи тих аспектах, що пов'язані з дослідженням механізмів прийняття рішень, ендегенного зростання технічного прогресу, теорією ігор тощо.

У середовищі еволюціоністів (неошумпетеріанців) можна виділити за інституціональними джерелами: прихильників розвитку національної інноваційної системи, сучасних послідовників «традиційного інституціоналізму», представників так званого «Іншого канону» на чолі з відомим норвезьким економістом Е. Рейнертом.

Таким чином, неошумпетеріанство відзначається багатоджерельністю, що персоніфікована багатьма прізвищами відомих учених під загальним терміном «еволюційна теорія економічних змін». Хоч між ними й існують аналітичні відмінності, проте спільним виявляється зосередженість аналізу на структурних, технологічних, культурних та інституціональних змінах в економічних системах на різних рівнях та етапах їх функціонування і розвитку.

Представників неошумпетеріанства об'єднує антиордоксальна теоретико-методологічна спрямованість поглядів, що становить серцевину альтернатив сучасному неокласичному мейнстриму економічної теорії. Еволюційна економічна теорія аналізує динамічний розвиток, який відбувається в історичному часі і, таким чином, відкриває можливість досліджувати в економіці «залежність від пройденого шляху» і незворотність економічного розвитку. Динамічні процеси приводять до якісних трансформацій економіки, зокрема шляхом впровадження нововведень у найрізноманітніших видах і формах. Останні охоплюють інновації у найширшому розумінні, тобто технологічні, організаційні, інституційні, соціальні.

У неошумпетеріанській теорії розрізняють три складові елементи: 1) дослідження якісних змін, що впливають на всі рівні економіки і в результаті усунення обмежень, які перешкоджають розвитку, забезпечують розвиток у нинішній ситуації та у нових умовах; 2) дослідження якісних змін як таких, що охоплюють періоди як еволюційних, так і революційних змін і, таким чином, відповідають ідеї переривчастих рівноваг; 3) дослідження сильних нелінійних позитивних ефектів зворотного зв'язку, що пов'язані з формуванням шаблонів, взірців та інших форм спонтанного структурування.

*Цаповська Марія Володимирівна, аспірантка
кафедри історії та теорії господарства Київського національного
економічного університету імені Вадима Гетьмана*

РОЛЬ ПРОГНОСТИЧНИХ ІДЕЙ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. У РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Значне місце у розвитку економічної теорії сьогодні займають такі тенденції, як превалювання інституційних досліджень, досліджень на межі наук, спроби сформулювати теорії, які дозволили б управляти господарськими процесами та скеровувати їх у потрібному напрямку, намагання пояснити дійсність як об'єктивну даність тощо.

З розвитком виробничої системи капіталістичного господарства вчені-економісти поступово перенесли увагу у своїх дослідженнях від виробничих процесів до проблем *взаємодії* економічних суб'єктів, *інститутів*, які цю взаємодію обумовлюють, і *механізмів*, які її уможливають.

Проте кризовий стан сучасної економіки, що безпосередньо стосується і виробничої сфери господарства, і